

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПІДХІД ДО ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАК ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Толкач А.М., ст. викладач

Чернігівського національного технологічного університету

ННІ права та соціальних технологій

Організовані злочинні угруповання (далі - ОЗУ) є досить багатоаспектним негативним соціальним явищем. Однією з основних типових ознак організованої злочинності є створення стійких суспільно небезпечних злочинних угруповань з функціонально-ієрархічною структурою побудови. Дослідження проблем протидії діяльності ОЗУ, розуміння їхньої психологічної сутності, особливостей формування та функціонування, аналіз криміналістичних різновидів цих утворень, правильне розуміння ролі лідера у групі є важливими умовами наукового розуміння проблем протидії організованій злочинності [1, с. 21].

ОЗУ характеризуються найбільшим ступенем суспільної небезпеки. Вони є найбільш небезпечним різновидом кримінальних утворень, що мають високий рівень психологічного розвитку: згуртоване й стійке. Їхні члени – взаємозалежні, підкоряються загальним правилам і нормам поведінки, які прийняті в угрупованні [2, с. 111].

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності дає таке визначення «організованої злочинної групи» - це структурно оформлену групу в складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду [3].

Відповідно до ст. 28 КК України, законодавець визначає ознаки, які мають бути для того, щоб віднести злочинну групу до організованої, зокрема: а) наявність декількох осіб та їх попередня зорганізованість у спільне стійке об'єднання для готування або вчинення злочинів; б) об'єднаність злочинів єдиним планом; в) розподіл функцій учасників угруповання, спрямованих на реалізацію цього плану; г) обізнаність усіх учасників групи з цим планом [4].

Узагальнюючи наукові погляди вчених щодо ознак ОЗУ, здебільшого науковці вдаються до більш детального поділу цих типових ознак, розмежовуючи їх на основні та додаткові. Зважаючи на це, можна погодитися з думкою В. М. Бикова, який виділяє обов'язкові та додаткові ознаки організованих груп, визнаючи, що обов'язкові ознаки вказані у законі: це стійкість злочинної групи й розподіл функцій її учасників, спрямованих на досягнення єдиного плану групи. До факультативних ознак він відносить: складні заходи щодо підготовки до учинення злочинів; розподіл злочинних ролей в організованій групі; створення психологічної структури у злочинній групі; наявність лідера групи та організатора конкретних злочинів; підтримання жорсткої дисципліни всередині групи; створення спеціального грошового фонду, так званого «общака»; наявність в організованій групі єдиної ціннісно-нормативної орієнтації злочинців; використання складних способів підготовки, вчинення та приховання злочинів; розподіл злочинних доходів відповідно до становища особи в структурі організованої групи [5, с. 5]. Узагальнення оперативної, слідчої та судової практики дає змогу дійти висновку, що додаткові (факультативні) ознаки злочинних груп не завжди повною мірою встановлюються під час досудового розслідування, а в деяких кримінальних утвореннях взагалі відсутні. Так, за даними вивчених кримінальних проваджень, лише у 3 % випадках додаткових ознак ОЗУ слідчим під час досудового розслідування встановлено не було [6, с. 172].

На думку В. М. Варцаби, злочинне угруповання є особливим суб'єктом групової злочинної діяльності, який відрізняється стійкістю, відновлюваністю, взаємодією учасників, ієрархічністю структури та ін. До додаткових ознак

організованих злочинних угруповань вчений відносить такі: стійкість кримінального утворення; тривалість діяльності злочинного угруповання; ієрархічна побудова організованих угруповань; наявність певної спеціалізації в діяльності злочинного формування; чітка та сувора внутрішньогрупова дисципліна; встановлення злочинних норм та правил поведінки; наявність лідера з владними повноваженнями; розподіл функціональних обов'язків серед членів угруповання; корислива спрямованість злочинної діяльності групи; створення системи захисту від викриття; наявність єдиної каси, спеціального фонду («общака»); створення власної системи «заохочення» і «покарання»; підтримка осіб, які притягнуті до кримінальної відповідальності та відбувають покарання; наявність системи вербування нових членів злочинної групи; використання корумпованих зв'язків в органах влади й управління та правоохоронних органах; наявність міжрегіональних зв'язків між організованими злочинними угрупованнями та зв'язків за межами держави; наявність системи проникнення у владні структури [7 , с. 7].

М. Г. Богуславський характерними ознаками ОЗУ вважає такі: високий рівень консолідації його членів; конспіративний характер злочинної діяльності; концентрація влади в окремих осіб; спеціалізація на вчиненні окремих видів злочинів; наявність міжрегіональних або міжнародних зв'язків; використання корумпованих зв'язків; наявність системи особистої безпеки; плановий характер злочинної діяльності; наявність системи заходів щодо організації протидії правоохоронним органам [8, с. 22].

Інші вчені зазначають, що основною ознакою ОЗУ є діяльність, яка максимально матеріально вигідна, відносно безпечна для відповідного регіону в певний період часу і забезпечує отримання значних прибутків у формі постійного злочинного бізнесу [9 , с. 109]. 98 На основі вивчення кримінальних проваджень та оперативних матеріалів про організовану діяльність ОЗУ І. І. Іванчишин визначив такі додаткові ознаки:

1.Ієрархічність злочинного угруповання. У кримінальному угрупованні злочинні ролі чітко розподіляються. Так, одні члени угруповання беруть

участь у підготовці до вчинення злочинів; другі - безпосередньо вчиняють злочини; треті - забезпечують приховування, збереження та збут викраденого; інші - забезпечують прикриття злочинної діяльності групи. Отже, кожний член кримінального угруповання знає свої функції та обов'язки, тому злочинне об'єднання функціонує швидко, злагоджено та організовано.

2. Тривалість злочинної діяльності ОЗУ та кримінальна спрямованість на отримання значних злочинних прибутків.

3. Планований характер організованої злочинної діяльності. Практично всі ОЗУ вчиняють злочини на основі заздалегідь розробленого плану. Вважаємо, що планований характер злочинної діяльності полягає в тому, що вчиненню злочинів обов'язково передують виникнення наміру, оцінка наявних можливостей щодо його реалізації та перша стадія вчинення злочину - його підготовка.

4. Стійкість, цілісність та постійність складу ОЗУ. Стійкість вказує на тривалість злочинної діяльності й постійний склад групи. Однак сама тривалість не є основною ознакою групи, тому що тривалі зв'язки можуть бути і в групах, які епізодично за попередньою змовою вчиняють злочини.

5. Висока технічна оснащеність ОЗУ.

6. Створення спеціального грошового фонду. Лідери ОЗУ, як правило, володіють значними матеріальними коштами, що дозволяє створювати спеціальні грошові фонди (общаки) для фінансування своєї злочинної діяльності, дачі хабарів та надання фінансової допомоги особам, які засуджені за вчинення злочинів і відбувають покарання, та членам їхніх сімей.

7. Наявність корумпованих зв'язків є однією з важливих ознак ОЗУ, яка забезпечують не лише тривале їх функціонування, а й розвиток у майбутньому [6, с. 173-174].

Отже, на підставі узагальнення наукових поглядів учених можна зробити висновок, що, незважаючи на обов'язкові ознаки злочинної групи, що зазначені в законі, існують і інші, на які немає прямого посилання. Зважаючи на це, такі ознаки можна розглядати як додаткові.

Список використаних джерел:

1. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.
2. Кулик І. Я. Транснаціональне злочинне угруповання як об'єкт криміналістичного дослідження. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 21 верес. 2012 р.). Дніпропетровськ, 2012. С. 110–115.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Міжнародний документ від 15.11.2000 URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_789
4. Кримінальний кодекс України: від 05.04.2001 р., № 2341–III // ВВР України. 2001. № 25–26. Ст.1 31.
5. Быков В. М. Признаки организованной преступной группы.. Законность. 1998. №9. С. 4-8.
6. Іванчишин І.І. Наукові підходи щодо визначення поняття та ознак організованого злочинного угруповання. Право і суспільство. 2015. № 5-2. С. 171-175.
7. Варцаба В.М. Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико - психологічні основи): автореф. дис.. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук, за спец. 12.00.09. «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Харків, 2003. 17 с.
8. Богуславський М. Г. Організація і тактика оперативної розробки організованих злочинних груп корисливо-насильницького спрямування (за матеріалами підрозділів ЕУБОЗ МВС України): дис. здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативнорозшукова діяльність». Дніпропетровськ: ДДУВС, 2007. 238 с.
9. Криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования корыстно-насильственных преступлений. Спецкурс лекций: учеб. пособие для

вузов / под ред. проф. В.П. Лаврова. М.: ЮНИТИ - ДАНА, Закон и право, 2003.
126 с.